

АНАЛІЗ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В СИСТЕМІ ФІНАСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

© Благодир Я.Я., 2007

Основну увагу приділено особливостям аналізу кредитоспроможності підприємства та дослідженню специфіки використання коефіцієнтів для оцінки фінансового стану установи. Автором наведено методику й основні кроки аналізу підприємства для отримання кредиту в банку. Висвітлено деякі аспекти дослідження проекту кредитування та середовища функціонування підприємства, яке планує узяти кредит.

In clause the main attention is given to features of the analysis of credit status of the enterprise and inspection of specificity of use of factors for the analysis of a financial condition of establishment. A technique and main pitches of the analysis of the enterprise for registration of the credit are represented by the author. Some aspects of a research of the project of the credit relations and mediums of activity of the enterprise are represented.

Постановка проблеми. Кредит виник на певному етапі розвитку суспільних відносин і розвинувся на основі функції грошей як засобу обігу. Спочатку кредит полегшував реалізацію товарів, тобто за наявності довіри продавця до покупця товар продавався з відтермінуванням платежу. Згодом він розвивався і необхідність у ньому почала зумовлюватися не лише сферою обміну, а й іншими сферами суспільного відтворення – виробництва, споживання. Потреба в розширенні виробництва за недостатчі нагромаджених власних коштів свідчить про те, що кредит необхідний вже функціонуючому суб'єкту господарювання, проте найбільше кредит необхідний для тих, хто планує організувати власну підприємницьку структуру, але відчуває нестачу капіталу. Така сама ситуація виникає у сфері споживання, де кредит необхідний для фізичних осіб, потреби яких не завжди збігаються з наявними заощадженнями.

Головною передумовою виникнення кредитних відносин є довіра, тобто необхідно, щоб той, хто акумулював тимчасово вільні кошти для подальшого надання їх у позику – кредитор, довіряв тому, хто хоче їх отримати у тимчасове користування – позичальнику, адже саме слово “кредит” походить від латинського “credere” – довіряти. Сьогодні ця передумова втрачає свою першорядність, тому що завжди існує ризик неповернення позикової вартості, а, отже, виникає необхідність в додаткових гарантіях. Для прийняття рішення про надання позики кредитор аналізує кредитоспроможність позичальника, що дає змогу оцінити його можливості своєчасного розрахунку за зобов'язаннями.

Аналіз досліджень і публікацій. Кредитоспроможність підприємства та дослідженню специфіки використання коефіцієнтів для оцінки фінансового стану установи проаналізовано у працях вітчизняних науковців В.В. Вітлінського, А.М. Герасимовича, О.В. Дзюблюка, О.Д. Заруби, Л.М. Кіндрацької, А.М. Мороза, І.М. Парасій-Вергуненко, О.В. Пернарівського, Л.О. Примостки, М.І. Савлука та зарубіжних фахівців П. Роуза, Дж. Сінкі (мол.), І.Т. Балабанова, І.В. Вишнякова, В.Н. Єдрінова, С.Ю. Хасянова.

Цілі статті. Віддаючи належне ученим, які досліджують теорію та методологію аналізу та оцінки фінансового стану підприємств-позичальників, зазначимо, що питання стосовно визначення економічної сутності поняття “кредитоспроможність” та методика його аналізу і оцінки залишаються недостатньо висвітленими і потребують подальших досліджень. Це зумовило вибір теми дослідження й свідчить про її актуальність.

Позичальники-юридичні особи звертаються за кредитом в банківські установи, надаючи перелік документів, які необхідні експертам для прийняття рішення про кредитування. Банки використовують різноманітні методики оцінки кредитоспроможності позичальників, які стають їхнім “know how” і ґрунтуються на аналізі кількісних та якісних показників потенційного позичальника. Відповідно підприємству для уникнення відмови в кредитуванні необхідно адекватно оцінювати вимоги банку, які ставляться до аналізу кредитоспроможності та забезпечити попередню внутрішню оцінку своїх можливостей та фінансового стану, розробивши методику аналізу кредитоспроможності.

Основний матеріал. Насамперед треба дослідити трактування поняття “кредитоспроможність” і критеріїв, які його характеризують. Відповідно до Положення “Про кредитування” кредитоспроможність – це здатність позичальника в повному обсязі й у визначений кредитною угодою термін розрахуватися за своїми борговими зобов’язаннями [1].

Як відомо, свої зобов’язання підприємство може погашати різними видами активів – грошовими коштами, готовою продукцією, товарами тощо. Здатність підприємства виконувати свої зобов’язання характеризує його платоспроможність. Між кредито- і платоспроможністю є істотна відмінність, яка полягає в тому, що кредитні зобов’язання перед банком, на відміну від інших, повинні погашатися виключно грошовими коштами. Банк цікавитиме не лише те, щоб позичальник був платоспроможний, а для оцінки кредитоспроможності підприємства поняття “потік грошових коштів”. На думку колективу авторів [2], існує деяка відмінність між потоком грошових коштів та грошовим потоком, адже, спираючись на визначення, яке наведене в міжнародних стандартах обліку [3] грошовий потік – це надходження та вибуття грошових коштів та їхніх еквівалентів, тому, визначаючи кредитоспроможність, необхідно акцентувати увагу на здатність позичальника генерувати потік грошових коштів, бо саме їх використовують для погашення заборгованості за кредитом, а не їхні еквіваленти. На підставі визначення еквівалентів їх можна швидко реалізувати без значних втрат у вартості, а отримані кошти внести на позиковий рахунок, тому акцентувати увагу на їхньому відокремленні під час аналізу здатності позичальника розраховуватися перед банком у визначений термін, неістотно.

Вітчизняні банківські установи, аналізуючи потенційного позичальника, найбільше уваги приділяють його фінансовому стану та аналізу його рахунків, а також виду та ліквідності забезпечення за позиками. У зв’язку з тим, що підприємства значно відрізняються за характером виробничої та фінансової діяльності, неможливо створити єдині та вичерпні методики аналізу кредитоспроможності та розрахунку необхідних показників. Для методики аналізу пропонується використовувати базовий підхід, який дасть змогу охопити усі сторони діяльності за такими етапами:

I. Аналіз та оцінка суб’єкта кредитування – позичальника.

II. Аналіз та оцінка об’єкта кредитування – проекту.

III. Аналіз зовнішнього середовища функціонування суб’єкта та реалізації об’єкта кредитування.

Детальніше покрокова схема аналізу та оцінки показана на рисунку.

I етап. Першим етапом аналізу кредитоспроможності, відповідно до схеми (рисунок), є аналіз суб’єкта кредитування – підприємства. У цьому контексті необхідно перевірити його правоздатність, тобто реєстраційні документи, статут чи установчий договір, форму організації діяльності. Для оцінки фінансового стану позичальника використовують переважно фінансові звіти. Фінансовий стан підприємства характеризується розміщенням та використанням ресурсів (активів) і джерелами їхнього формування (власного капіталу і зобов’язань (тобто пасивів)). Ці відомості є в балансі підприємства. Відповідно до вимог національних положень стандартів бухгалтерського обліку, підсумок балансу дає змогу здійснити облікову оцінку суми активів, що є у розпорядженні підприємства на певну дату. Поточна ж оцінка активів балансу визначається ринковою кон’юнктурою і може відхилитися у будь-який бік від облікової, залежно від структури майна підприємства. Багато підприємств здійснюють дооцінку, або уцінку ряду активів, щоб наблизити їхню вартість до ринкової (справедливої).

Схема аналізу кредитоспроможності підприємства

З аналітичного балансу можна одержати низку важливих характеристик фінансового стану підприємства, до яких належать:

- загальна вартість майна підприємства, яка дорівнює підсумку балансу;
- вартість необоротних активів, яка дорівнює підсумку I розділу активу балансу;
- вартість мобільних оборотних активів, яка відповідає сумі II та III розділів активу балансу;
- розмір власного капіталу, яка дорівнює I розділу пасиву балансу;
- забезпечення подальших витрат та платежів, яка відповідає сумі II розділу пасиву балансу;
- розмір залученого капіталу, який дорівнює сумі підсумків III і IV розділів пасиву балансу;
- розмір власних коштів в обороті, який дорівнює різниці підсумків розділу I пасиву та I розділу активу.

Нераціональна структура майна, його неякісний склад можуть призвести до погіршення фінансового стану і навпаки. Так, невиправдане “заморожування” коштів у неходових товарах, дебіторській заборгованості може вплинути на своєчасність поточних платежів, а невиправдане зростання залучених коштів – призвести до необхідності скорочення майна підприємства для розрахунків з кредиторами. Як свідчить практика, підприємства не завжди формують резерви сумнівних боргів, тому сума дебіторської заборгованості не завжди є активом.

Аналізуючи структуру майна, необхідно виявити, яка зміна оборотних активів у майні підприємства відбулася: за рахунок залучених чи власних коштів. Це дає змогу зробити висновок – чим спричинена зміна мобільності майна і визначити, чи це має стабільний характер, чи навпаки. Якщо основним джерелом приросту є власні кошти підприємства, то висока мобільність не випадкова і має розглядатися як постійний фінансовий показник. Теоретично джерелами приросту оборотних коштів повинні бути прибуток, приріст власних коштів, збільшення усіх форм

залучених коштів. Приріст оборотних активів за рахунок залучених коштів (кредиторської заборгованості, позик) свідчить про певну фінансову залежність підприємства від зовнішніх джерел функціонування.

Звіт про фінансові результати підприємства надає інформацію про прибутки чи збитки від основної діяльності та інші доходи та витрати підприємства, а також розкриває дані про витрати підприємства адміністративного характеру.

Інформація про рух грошових коштів підприємства, яка наведена у Звіті про рух грошових коштів, надає користувачам фінансових звітів, зокрема, банківським спеціалістам кредитного відділу основу для оцінки спроможності підприємства генерувати грошові кошти. Зручність її використання для аналізу грошових потоків підприємств в тому, що Звіт про рух грошових коштів відображає рух коштів протягом звітного періоду за видами діяльності підприємства: операційної, інвестиційної та фінансової.

Рух грошових коштів від операційної діяльності є ключовим показником того, якою мірою операції підприємства генерують грошові кошти, які необхідні для підтримання виробничої потужності підприємства. З іншого боку, можна побачити потребу підприємства в залученні зовнішніх джерел фінансування у вигляді позик. Якщо підприємство стабільно функціонує на ринку, то з використанням аналізу його минулих грошових потоків можна зробити прогнозування того, як позикова вартість буде обертатися в процесі діяльності та простежити, чи зможе підприємство з використанням цих коштів створити адекватний грошовий потік для поступового погашення зобов'язань перед банком та виплати відсотків за використання кредиту.

Основною метою такого аналізу є виявлення достатності формування коштів, ефективності їх використання, а також збалансованості позитивного та негативного грошових потоків за розміром та у часі. Підприємство може мати негативний грошовий потік від операційної діяльності, але внаслідок продажу основних засобів (ця операція є інвестиційним видом діяльності) відбудеться в підсумку отримання позитивного грошового потоку в сукупності від усієї діяльності підприємства.

Для аналізу ми використовуємо дані за минулий період і навіть позитивні результати такого аналізу не гарантують, що їхня екстраполяція на перспективу може надати банку уявлення про майбутні можливості позичальника. Розрахована інформація виступає додатком до загальної оцінки кредитоспроможності позичальника та характеризує його навички щодо генерування грошових потоків.

Враховуючи усе викладене вище, сьогодні вітчизняна практика у аналізі кредитоспроможності використовує розрахункові коефіцієнти за показниками ліквідності, фінансової стійкості, оборотності та рентабельності.

Використання для аналізу та оцінки позичальника суто фінансових коефіцієнтів не дає змоги адекватно оцінити його реальний фінансовий стан, який давав би вичерпну інформацію про кредитоспроможність цього позичальника.

Недоліками методу коефіцієнтів, які необхідно враховувати є, зокрема, такі:

1. Фінансові показники обчислюються на підставі фінансових звітів станом на конкретну дату і наводять інформацію суто про минулу діяльність підприємства і частково про поточну. Щоб уникнути похибок в аналізі та оцінці, необхідно виявити тенденції росту чи спаду значень показників протягом декількох звітних років, щоб отримати інформацію про напрямок та ефективність діяльності підприємства. Інформація про минулі звітні періоди дасть змогу оцінити, наскільки якісно використовувалися ресурси підприємства і які види активних вкладень воно здійснювало, простежити напрямки використання позикових коштів та власного капіталу.

2. Кредитний експерт працюватиме з інформацією, яка згрупована для заповнення фінансової звітності, а тому значення коефіцієнтів та їхня зміна не дають однозначної відповіді про позитивну чи негативну зміну в діяльності позичальника, адже неможливо проаналізувати причини та фактори, які вплинули на дані, відображені у звітах підприємства. Необхідно розглянути детальніше структуру основних рахунків обліку, які відображають операційну діяльність, зокрема: доходу від реалізації, собівартості реалізації, адміністративних витрат, витрат на збут, а також розрахунків за виплатами працівникам, розрахунків з покупцями та постачальниками, за якими

формується дебіторська та кредиторська заборгованості. Належної уваги потребує оцінка сумнівної дебіторської заборгованості та перспектив її погашення.

3. Використання коефіцієнтів ліквідності для аналізу фінансових можливостей потенційного позичальника доволі проблематичне і не може повністю висвітлювати реальний стан позичальника, адже розрахунок коефіцієнтів здійснюється на базі фінансової звітності, яку складають чотири рази на рік і яка відображає стан коштів, грошових еквівалентів і взагалі оборотних активів на останнє число звітного періоду. Цілком можливо, що зміна стану коштів на розрахунковому рахунку зміниться на користь позичальника вже у перший день наступного за звітним періоду.

4. Використовуючи метод коефіцієнтів, неможливо оцінити кредитний ризик щодо новостворених підприємств та фізичних осіб, або приватних підприємців, адже необхідна звітність для обчислення показників відсутня. У такому разі банк робить головний акцент на бізнес-план та техніко-економічне обґрунтування кредиту.

Зазначимо, що метод коефіцієнтів потребує істотного доповнення, яке би забезпечило належну оцінку кредитоспроможності підприємства-позичальника. Тому банки звертають увагу на якісні характеристики позичальника.

Як впливає з наведеної вище інформації, кредитоспроможність підприємства залежить не лише від кількості ліквідних активів, його фінансових показників, здатності генерувати грошові потоки від звичайної діяльності, а й від факторів, які визначають незалежність позичальника від випадковостей, пов'язаних з умовами сегменту ринку, в якому він функціонує, поведінкою контрагентів стосовно укладених угод, бажанням і можливістю розрахуватися зі своїми кредиторами. Як впливає з самого походження слова "кредит", воно означає довіряти. Тобто особа, котра бажає отримати кредит, повинна викликати в кредитора за своїми моральними якостями довіру, що позичена вартість повернеться після визначеного терміну до свого власника.

Доцільно звернути увагу на визначення російського автора А.В. Бричкіна [4]: кредитоспроможність – це правова і фінансова можливість позичальника залучати кошти, а також бажання і можливість в умовах невизначеності повертати кредит і відсотки в термін, обумовлений договором. Отже, в сутність поняття додано моральні (особистісні) якості позичальника, які свідчать не лише про його можливість, а ще й про бажання вивільнити з обороту компанії активи в грошовій формі для розрахунку за борговими зобов'язаннями.

На II етапі аналізу кредитоспроможності, відповідно до рисунка, оцінюється об'єкт кредитування, тобто мета позики.

Основною вимогою банку до підприємства-позичальника є не лише подати звіти про його минулу діяльність, про прибутковість бізнесу, про витрати під час функціонування та отримання прибутку, але і техніко-економічне обґрунтування, прогнозовані обсяги реалізації продукції та очікувану норму рентабельності проекту, який реалізується.

Відповідно до основних вимог кредитної політики банку, є основні критерії щодо об'єкта кредитування, тобто до проекту та напрямку використання позикових коштів.

Найкращим відображенням необхідності кредиту у певному обсязі є його техніко-економічне обґрунтування, яке містить основні показники доходів та витрат, пов'язаних із реалізацією кредитного проекту. Як правило в документації, яку підприємство надає банку, описується технічний аспект кредитного проекту і дуже слабо, або взагалі ніяк – фінансове обґрунтування проекту. Звичайно, технічна сторона також цікавить кредитних експертів: що і як планується виробляти, з якого матеріалу, на якій території і з використанням якого обладнання, але банк насамперед цікавить: як і за рахунок чого позичальник планує своєчасно і в повному обсязі повернути кредитні ресурси та відсотки за їх користування.

Техніко-економічне обґрунтування повинно містити детальне описання усієї структури і динаміки витрат власних та залучених коштів; динаміку випуску і подальшої реалізації продукції чи надання послуг, розрахунок повної окупності проекту, графік отримання прибутку, відсоток рентабельності; структуру собівартості продукції і чіткі терміни та графіки окупності вкладення коштів і повернення кредиту.

Перед аналізом найпоширеніших видів кредитів для цільового використання, розглянемо головні аспекти, які повинні чітко відображатися в техніко-економічному обґрунтуванні кредиту.

По-перше, підприємство має визначити для себе, яка сума, під які відсотки, на який термін є для нього необхідною. Відсутність, чи наявність розпливчастих меж щодо суми чи терміну кредиту, вже є сигналом до того, що підприємство не має адекватної оцінки запланованої діяльності та не знає реальних потреб у коштах. Середні відсоткові ставки публікують комерційні банки в пресі, щоб залучити потенційних клієнтів.

По-друге, необхідно отримати повну інформацію про постачальників та споживачів майбутньої продукції, чи послуг. При довгострокових договорах на поставку бажано взяти їхні копії і долучити до кредитної справи.

По-третє, треба детально проаналізувати розрахунки, здійснені бухгалтерією підприємства, правильність відображення і урахування усього податкового навантаження на плановий проект. Якщо будуть виявлені помилки, допущені в розрахунках, це може свідчити про непрофесіоналізм та погану організацію обліку в позичальника.

По-четверте, перевірити достовірність даних про ціну продукції, попит на неї та реальний стан кон'юнктури ринку, де функціонує позичальник. Недостовірність поданої інформації може свідчити про завищення показників і, відповідно, про можливі зловживання з боку позичальника і в подальшому перебігу кредитних відносин.

Для отримання довгострокового кредиту підприємству необхідно максимально ефективно проаналізувати та оцінити інвестиційний проект на підставі бізнес-плану, а також банк вимагає участі в проекті власними коштами як мінімум в розмірі 30% від загальної суми проекту. У короткостроковому періоді здатність генерувати грошовий потік має першочергове значення, а особливо якщо основна сума та відсотки погашаються щомісячно відповідно до розроблено графіку платежів (переважно однаковими частинами). Коли сума кредиту та відсотки погашаються одноразово в кінці терміну кредитування, головним показником виступає рентабельність діяльності позичальника та його здатність отримати прибуток в розмірі, необхідному для виконання своїх зобов'язань перед кредитором.

Висновки. Отже, використання для аналізу кредитоспроможності схеми, запропонованої на рисунку, дає змогу підприємству адекватно оцінити свої можливості щодо отримання банківського кредиту, а також ефективно проаналізувати реальний фінансовий стан та ринкову стійкість. Система внутрішнього аналізу на підприємстві дає змогу керівництву підприємства визначити необхідність у залучених коштах та чітко сформулювати та обґрунтувати у кредитній заявці обсяг суми та термін, на який вона залучається, із урахуванням спроможності підприємства щодо розрахунків за зобов'язаннями перед банком.

1. *Постанова Правління Національного банку України “Про затвердження Положення про кредитування” №246 від 28.09.1995р. // CD- версія системи “Нормативні акти України”, випуск № 87 (жовтень 2005 року).* 2. *Галасюк В., Галасюк В. Оцінка кредитоспроможності позичальників: що оцінюємо? // Вісник НБУ. – 2001. – № 7. – С. 54–56.* 3. *Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку / Пер. з англ. за ред. С.Ф. Голова. – К., 1998.* 4. *Брычкин А.В. Кредитный риск как объект управления на предприятии // Финансы и Кредит. – 2002. – №14 (104). – С. 10–21; № 15 (105). – С. 66–72.*